

כד הקמה — אהבה

כד הקמה · להדפסה · מבית דוד

ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (דברים י"ב). מדת האהבה לשם ית' מצוה מחוייבת ומהות גדול בקיום התורה, והאהבה הזאת הוא שיתבונן האדם בעיקרי שבילי המצות וישיג מתוכם השגת השם יתעלה ויתענג באותה השגה בתכלית תענוג עד שיצדיק את הרבים וימשיך את לבם בדבריו לאהבתו ית', וכן דרשו רז"ל בסיפרי (דברים ו'ה) ואהבת את ה' אלהיך איני יודע כיצד אוהב אדם את המקום ית' ת"ל (שם) והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם, ושם עוד ואהבת את ה' אלהיך אהבהו על הבריות כאברהם אביך שנא' (בראשית י"ב:ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן כמו שמעיד עליו הכ' אברהם אוהבי כשם שקרא אברהם לבני אדם להאמין מרוב אהבתו כך אתה תאהבהו עד שתקרא בני אדם אליו ותמשיכם לעבודתו, ודבר ידוע כי אע"פ שמדת היראה עיקר גדול מעיקרי העבודה כאשר אזכיר באות יו"ד ביראת ה' ית', אין העבודה שלימה מתוך היראה אלא מתוך האהבה כי העבודה כוללת הירא' אך היראה אינה כוללת האהבה, וזה ידוע ומפורסם כי כל האוהב את חבירו יירא ממנו שלא יעשה הפך רצונו והירא אפשר שלא יאהבנו כלל כי כל הירא מן המלך אפשר שלא יאהבנו ואם יאהבנו ייראנו א"כ עיקר העבודה היא האהבה, וכן דרשו חז"ל לא יאמר האדם הריני לומד תורה כדי שאקרא חכם כדי שאקרא רבי כדי שאהיה מכובד ועשיר אלא ילמד מאהבה, וכן דרשו עוד (שמות כ"ו) ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולהלן הוא אומר לאוהבי ולשומרי מצותי לאלף דור, והוצרכו לומר האי בדסמך והאי בדסמך, לימדו אותנו החכמים בזה מעלת האהבה שהיא גדולה על מעלת היראה כי היראה לאלף דור והאהבה לאלפי דורות:

ומצינו באברהם שהיה ראש היחס והאמונה שנשתבח במדת האהבה במה שקראו הש"י אוהבי שבה נתנסה בענין החקירה ונמצא שלם בה, כי מן הידוע שאהבת אברהם ליצחק היתה חזקה ועזה במאד מאד על פנים רבים, האחת לפי שנולד לו אחר הזקנה והיאוש והיה לו עושר גדול בביתו כבית המלך. ועוד שנולד על דרך הנס והפלא בענין שרה ונכפלה אהבתו בו יותר כשהיה בן עשרים או בן שלשים שנה ואלו היו לו לאברהם מאה גופים היה לו למסור את כלן למיתה על יצחק בנו, וכאשר באה לו המצוה שישחטהו והוא בעצמו ישחוט אותו בידיו, הנה בזה פנה גדולה בתורה ויתד שהכל תלוי עליו לקבוע בלב האדם תוקף האהבה המחוייבת בחוק השי"ת אשר כל אהבה ראויה שתדחה מפניה כי כן עשה אברהם גברה והתחזקה בו אהבת השם יתעלה על אהבת יצחק בנו, וזאת כוונת התורה בדין סורר ומורה שסופו שיהיה מלסטם את הבריות ושיעבור ע"פ הש"י ובאה המצוה על אביו ועל אמו שהם בעצמם אשר טפחוהו ורבוהו שיביאוהו לב"ד לחייבו מיתה ולכלותו מן העולם ושתתגבר עליהם אהבת הש"י על אהבת הבן, וע"כ באה מצות התורה והזהיר אותנו הכתוב על המצוה הזאת (דברים ו'ה) ואמר ואהבת את ה' אלהיך, והזכיר באהבה הזאת שתי מדות מדה"ר ומדה"ד לבאר כי חייב אדם לאהוב אותו ית' בכל מדה ומדה בין שיתנהג עמו במדה"ר בין במדה"ד ואמר בכל לבבך שלא יהיו לך שתי לבבות אחד להקב"ה ואחד לדבר אחר, והכוונה בזה שלא תשים שום חלק מלבך באהבת שום כח מן הכחות העליונים הנקראים מאהבים שנא' (הושע ב'ז) אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי אלא שיהיו כל חלקי לבך מסורים לאהבתו לו לבדו יתעלה, ויכלול עוד (דברים ו'ה) בכל לבבך שהכוונה בו עד רגע אחרון שבמיתה, ממה שידוע לחכמי המחקר כי הלב הוא אבר הראשון ביצירת הולד הקודם בו ושם החום הטבעי בלב אדם, אע"פ שיש מי שמיחס אותו לכבד ולמוח, והוא ג"כ האחרון שימות בכל איברי הגוף. וע"כ צוה התורה הכוללת כל החכמות שיאהב האדם להקב"ה מתחלת ההויה עד רגע המיתה. וידוע כי הלב משכן הנפש השכלית. ומה שאמר בכל נפשך כלומר שתאהב אותו גם בנפש המתאוה לפי שהנפש המתאוה תכריח את האדם בטבע התולדות לבעוט על אהבת השם יתעלה, והנה זה בהפך ממה שאמר דוד ע"ה (תהילים ל"ח:ג) ה' נגדך כל תאותי באר כי כל תאוותיו לא היו אלא לנגדו ית'. (דברים ו'ה) ובכל מאודך מלשון מאד כלומר אהוב אותו ביותר כלומר שלא יהיה ממנו חביב עליו מגופו מן המצות שהרי אם לא ימצא אתרוג אלא באלף זוז חייב הוא ליקח אותו כמו שעשה רבן גמליאל (סוכה מא ב) ואמרו ז"ל (ב"ק ט ב) ולהידור מצוה עד שליש במצוה:

ודע כי מן הכתוב הזה דרשו ז"ל שיתחייב האדם להודות לשם ית' על הרעה כמו על הטובה, והוא ששנו ז"ל ברכות (הרואה דף כד) חייב אדם לבירך על הרעה כשם שמברך על הטובה דכתיב ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצה"ר וזהו כפל הבי"ת שלא אמר בכל לבך וזהו שאמר (תהילים קי"א:א) אודה ה' בכל לבב כי יתחייב אדם להודות לשם יתעלה בין ביצר הטוב בין ביצר הרע ובכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך וכן אמרו (ברכות ס"א). ובמדרש פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא יעסקו בתורה הלך ר"ע ועסק בתורה מצאו פפוס בן יהודה אמר לו למה אתה מסכן עצמך שאתה עובר על מצות המלך, אמר לו ר"ע אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גבי הנהר ראה שם דגים אמר להם בואו אצלי ואטמין אתכם בנזק הסלעים ולא תתיראו מבני אדם, אמרו לו אתה הוא פקח שבחיות אי אתה אלא טיפש כל חיותנו אינה אלא במים ואתה אומר לנו עלו ליבשה, אף אנו כל חיותנו אינה אלא בתורה דכתיב (משלי ד:י"ג) נצרה כי היא חייך ואתה הוא מסתכן אתה בעצמך. לימים נתפסו שניהם אמר לו פפוס לר"ע אשריך שנתפסת על ד"ת אוי לו לפפוס בן יהודה שנתפס על דברים בטילים, וכשהוציאו ר"ע להריגה זמן ק"ש היה והיו מסרטים את בשרו והוא קורא ק"ש אמרו לו תלמידיו רבינו ע"כ אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק בנפשך אפילו נוטל את נפשך עכשיו שבא לידי לא אקיימנו יצתה נפשו באחד יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שיצתה נשמתך באחד עליו אמר דוד המע"ה (תהילים י"ז:יד) ממתים ידך ה' ממתים מחלד אל תקרי ממתים אלא ממתים. ידך על התורה שנתנה בימינך שנא' (דברים לג) מימינו אש דת למו חלקם בחיים לחיי העוה"ב וצפונך תמלא בטנם שזוכין לרב טוב הצפון וכל טוב צפון לזרעם אחריהם. ובכל מאודך בכל ממונך. ד"א בכל מאודך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך בכל הוי מודה לו, ויש לו לקבל הכל בשמחה שנא' (תהילים קי"א:א) חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב (תהילים נ"ו:י"א) באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר, וכן הזכיר ישעיה ע"ה (ישעיהו ס"א:י) שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי בין במדת רחמים בין במדת הדין כי הצדיק אף במדת הדין ישמח. ומפני שטבע האדם נותן שישמח יותר במדת רחמים ע"כ כפל השישה ואמר שוש אשיש וכתיב (תהילים קט"ז:י"ג) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא וכתיב (איוב א'כ"א) ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך, וכן במדרש תהלים (ישעיהו ה'ט"ז) ויגבה ה' צבאות במשפט אם במשפט ויגבה ואם בצדקה והאל הקדוש. אמר רבי ברכיה (תהילים צ"ב:ט) ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך על העליונה על הטוב אומר ברוך הטוב ועל הרעה אומר ברוך דיין האמת עד כאן:

הצדיק האהוב מאהבה מזומן הוא לחיי העוה"ב ונזון מזיו החכמה העליונה הנקראת יש שנאמר (משלי ח':כ"א) להנחיל אוהבי יש, וע"ד הפשט להנחיל אוהבי יש עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשר עולמות כמנין יש שנאמר להנחיל אוהבי יש. יתחייב אדם שיתבונן וישת אל לבו גודל חיובו לאהוב את הקב"ה וכ"ש שהוא ית' קדמנו בזה לאהוב את ישראל אהבה גדולה כי ע"כ ימשילו הכתובים אהבתו לישראל לאהבת איש ואשתו והוא שכתוב (הושע ב':כ"א) וארשתיו לי לעולם וכתוב (ישעיהו נ"ד:ה') כי בועליך עושיך ומרוב אהבת אלינו לא מצינו בכל ספרי הנביאים שום פורעניות ותוכחת לישראל שאין נחמתה בצדה, ואף במקום התוכחת עצמה מצינו שהלשון יכלול נחמה והוא דבר הושע שכתוב (הושע א':ו') קרא שמה לא רוחמה כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם, ולשון נשא אשא לפי קשר הענין יהיה מלשון עקירה והכרתה כלשון (בראשית מ':י"ג) ישא פרעה את ראשך, אמנם יש בו זכרון נחמה לפי שהוא כולל לשון סליחה כן תרגם יונתן ברם אם יתבונן אשכנח להון, ומרוב אהבתו לישראל צמצם שכינתו בין שני הכרובים והוא שדרשו ז"ל (סנהדרין ז') כד רחמימין עזיזא אפותי דספסירא סגי לן, ומרוב אהבתו לישראל לא רצה להחליפם בשום זמן מהזמנים באומה אחרת שכן דרשו ז"ל אמר הושע לפניו רבש"ע החליפם באומה אחרת אמר לו כבר נשבעתי שלא אחליפם באומה אחרת וכן כתוב תחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה' אל הושע קח לך אשת זנונים וילדי זנונים כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה' ותרגם יונתן ע"ה אמיר ע"י הושע נביאה הוא הושע דאיתנבי בריש ארבע נביאן הושע ועמוס וישעיה ומיכה, שריות פתגמא דה' בהושע ואמר ה' להושע זיל ואיתנבי על יתבי קרתא מעותא דאינן מוסיפין למיחטי ארי מטעא יטעון דיירי ארעא מבתר פולחנא דה' מתיב הושע ואמר קדמוהי דקוב"ה רבון עלמא ה' אם חטאן ישראל קדמך חליפין באומה אחריתי בכן אמר קוב"ה עלוהי הושע דהו"ל למילף מן משה רביה דצלי על ישראל ובעי רחמי עליהון ואמר וכען אם שבקת לחוביהון ואם לאו מחני כען מספרך דכתבת ולא מסתייא דלא בעית רחמין קדמי אלא אמרת חליפין באומה אחריתי כען א"ל דיסב איתתא זניתא ותוליד ליה ואימא ליה דיחלף יתה וידע אידא שגושיא בליביה דאיניש די מחליף איתתיה ובנוהי. בכן א"ל קוב"ה להושע זיל סב לך איתתא זניתא ותלד לך ולדין דזנו ואזל ונסיב ית גומר בת דבלים, גומר כ"ע זייני וגמרו בה, דבלים דתיבעי לה אינשי כמא דתיבעי הא דבלתא ועדיאת וילידת ליה תרין בנין ובנת וא"ל זיל חלף הדא אתתא זניתא ובנהא דהיא זניתא ובנהא דזנו מתיב ואמר קדמוהי בבעו מנך רבון עלמא הלא מן קדמך אתגור עלי למנסבא וכדו דילידת לי תרין בנין ובנת את מפקד לחליפין יתה יהא רעוא מן קדמך דתיחוס עלי דלא תיפריש ביני ובין בניי. מתיב ואמר קוב"ה וא"ל הושע נביאה הוה לך למילף מן מילי דילך דאיתתא זניתא ובנין דזנו לית את בעי להון למיחלף, וכד את אמר לי למיחלף בניא חביביא דילי בניהון דרחמי', דאינן אברה' יצחק ויעקב דהליכו קדמי בקשוט, בכן מתיב הושע חבית קדם ה' מתיב קוב"ה וא"ל לא אקבל מנך עד דתברכינן לישראל ותתנבי עליהון טבין בכן פתח הושע בנבואתיה ואמר ויהי מנין דישאל כחלא דימא ע"כ, והא למדת כמה גדולה אהבת הקב"ה לישראל שנמשלה לאהבת איש לאשתו ושלא רצה להחליפם בשום אומה. ולכך יתחייב אדם שיתבונן בזה ושיאהב את השם ית' האהוב אותנו יותר מכל האומות הוא שכתוב (מלאכי א':ב') אהבתי אתכם אמר ה' ודרשו ז"ל אין אומות יכולין לבטל אותה אהבה, והוא שאמרנו במדרש שה"ש (שיר השירים ח':ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה מים רבים אלו אומות העולם שנא' (ישעיהו מ"ז:י"ב) הוי המון עמים רבים. לכבות את האהבה שאהב הקב"ה לישראל שנא' אהבתי אתכם אמר ה' וכיון שהוא אוהב אותנו חייבין אנחנו לאהוב אותו ולכך הזהיר משה רבינו ואמר ואהבת את ה' אלהיך: מדת האהבה גדולה אך מדת החשק גדולה ממנה כי האהבה הוא שאהוב את האהוב בכל פעולותיו בנגלה ובנסתר אבל לעתים תתעלם האהבה ממנו וישכח אותה כשהוא מתעסק באכילה ושתיה או בשינה אבל החשק היא דבקות המחשבה באהבה גדולה ועזה שאין מחשבת החושק נפרדת מן החשק כלל, והעד ע"ז (בראשית ל"ד:ח') ותדבק נפשו בדינה ואמר (שם) שכס בני חשקה נפשו בבתכם פירוש על הדבקות שהזכיר כבר שהוא החשק כי אין החושק מחשב בדבר אחר כי אם בחשוק לבדו ואף כשיאכל וישתה לא יחשוב כי אם בו ולפעמים יתבטל ממנו חוש העינים ולא יתאוה למטעמותיו ולא יאכל כלל גם בשינה יראה החשוק בחלומו ויספר עמו, וכדי להפליג במעלת החשק המשיל המלך דוד ע"ה חשקו את ה' יתעלה לחשק הצמא שהוא חשק גדול וחזק יותר מכל חשק גופני והוא שאמר (תהילים ס"ג:ב') צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועיף בלי מים, המשיל צמא בנפשו בחשק הש"י לצמא הצמא למים והוא בארץ מדבר ואומר כמה לך בשרי על שם שכל הרגשותיו בטלות וכל שאר עניניו הוא שוכח איננו זוכר כי אם המים, ולכך הפליג בדבריו ואמר בארץ ציה כי הצמא והוא בארץ ציה הלא חשק הצמא כפול והפליג עוד באמרנו ועיף כי אלו לא היה עיף לא יגדל חשקו כל כך. והפליג עוד באמרנו בלי מים כלומר שאין לו עוד תקוה שיהיה לו מים שהרי בארץ ציה הוא ולכך חשק הצמא בו ירבה ויפרוץ. ומרוב הפלגת מעלת החשק על מעלת האהבה אמר הכתוב (תהילים צ"א:י"ד) כי בי חשק ואפלטוהו וגו' לא אמר כי בי אהב אלא כי בי חשק ולמדך הכתוב כי היודע אמתת שמו ית' הוא החושק הזוכה לאורך ימים לחיי העוה"ב. ומבואר שאין עיקר כוונת הכתוב באורך ימים של העוה"ז כי החושק הוא האיש המסתלק מכל מחשבות גופניות איננו חושש לאריכות ימים של העוה"ז ואין כל מחשבותיו אלא בעניני העוה"ב:

ועל המעלה הזאת של החשק נתיסד ספר שה"ש שהתחיל ישקני מנשיקות פיהו, ודרשו ז"ל כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים כי תכלית המבוקש מן האדם להדביק המחשבה בקדש הקדשים, והנה מלת נשיקה, לשון דבקות כלשון (משלי כ"ד:כ"ו) שפתים ישק משיב וגו' כי המרגיל עצמו לדבר דברים נכוחים הוא דבק בגבולי המדות העליונות וזה מבואר כי שפה לשון גבול כלשון על שפת הירדן. וזאת היתה מדרגת משה רבינו ע"ה שהיתה מיתתו בנשיקה שכן דרשו ז"ל (דברים ל"ד:ה') וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב ע"פ ה' מלמד שמת בנשיקה, ומלת נשיקה היא דבקות החושק בחשוק ומתוך כך הנפש נפרדת מן העוה"ז שלא בהרגש טעם מיתה ושלא ע"י כח המשחית הוא מלאך המות. וזו היתה מיתתו של רבינו הקדוש, ומזה דרשו חז"ל בכתובות (פ' י"ב דף קג ב) משמת ר' בטלה קדושה כלומר שאף הכהנים נתעסקו בקבורתו לפי שהיתה מיתתו בנשיקה ע"י שכינה שלא ע"י מלאך המות ולכך נתעסקו בו ולא נטמאו שאין הטומאה במת אלא מצד מלאך המות, ומפני זה תקנו הגאונים ז"ל ללרחץ הידים לכל הנכנסים באהל המת כדי להטהר מן הטומאה ההיא אבל מי שמיתתו בנשיקה ע"י שכינה הרי גופו טהור ונשמתו טהורה, ואשרי מי שזוכה לאותה מיתה ולאותו פירוד שהוא הזוכה והשבע מטובו של הקב"ה שנאמר (תהילים ס"ה:ה') אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך: